

atque *actio*, *productio* &c. dici meretur: cur causis secundis id denegari possit, suo modo id peragentibus, non video.

Quod si ad alia te convertas, ac dicas, *magnam stultitiam esse rerum Deum facere effectorem, causas rerum non querere*: quin & philosopho indignum esse ad Deum recurrere, ubi difficultas aliqua sistitur, quam superare non possumus. Maxime, inquam; *nec Deus intersit, nisi dignus vindice nodus extiterit*. Enimverò quocumque te veritas, in eas salebras impinges, quæ gradum referre cogent: ceterum, *si quid novisti rectius istis, candidus imperti; si non, his utere mecum*.

CAPUT SEPTIMUM.

De Idearum Origine, & Natura.

429 **M**onitis obsecundantes, quæ prudentissimè Jaquierius metaphysicis præbet (389), quæstionem de origine idearum intellectus nostri limites longè excedere; historicè tantum, quæ in hoc argumentum a philosophis congesta sunt, expendemus; quin aut alicui sententiæ calculum adjungamus, aut melius aliquid in medium præferre tentemus. „ Tu verò ne ista asciveris, neve fueris commentitiis rebus assensus: nihil sentire est melius, quam tam prava sentire. Non ergo id agitur, ut aliquid assensu meo comprobem, quæ tu vide, ne imprudenter etiam postules, non solum arroganter; præsertim quum ista tua mihi ne probabilia videantur... sed cur raptor in invidiam? licetne per vos nescire, quod nescio? „ ajebat Cicero in Lucul. c. 40. 41.

430 Animam pollere facultate ideas formandi, jam art. 329 statuimus, a conscientiæ testimonio id derivantes. Quatuor autem modis hujusmodi perceptiones effici, ac animæ sisti interiore tactu cognoscimus. Et primò quidem dum res sensibiles nobis præsentibus sensuum organa pulsant, animamque quodammodo concutiunt. 2. Dum sensibilia objecta, quæ quondam animam excitarunt, quamvis præsentia non sint, iterum ipsi representantur. 3. Insensibilia objecta quadam forma corporea veluti induta videre etiam interdum in penetralibus animæ nostræ solemus. 4. Demum objecta insensibilia omni imagine corporea destituta etiam percipimus. Primi generis ideas a sensibus provenire, sive opè sensuum acquiri, indubium est: secundi, & tertii generis a phantasia antiquas sensationes renovante provenire, jam art. 353 statuimus.

431 Ad perceptiones objectorum insensibilium, quod attinet, *reflexione, attentione, ratiocinio, abstractione* a

men-

mente formari credunt, qui innatas ideas, modò explicandas, aut causas occasionales non admittunt; remque hoc exemplo illustrent. Postquam ratiocinio mens nostra eruit, existere oportere aliquid ens necessarium, quod res contingentes ad existendum determinet; ideam hujus entis abstrahendo sibi formare nititur hoc modo. Res creatas perfectionibus præditas considerans, & perfectiones ab imperfectionibus, quibus necessariò admixtæ sunt, separans, ac in immensum augens; illud, quod entium contingentium causam primam esse comperit, his veluti circumvestit, eique adjudicat; ex quo entis necessarii infinitè perfecti ideam sibi comparat, perfectiones ab imperfectionibus segregando. Simili methodo ideas universales a mente exculpi docuimus. Log. art. 15.

432 Schol. Si ideæ vocabulo id solum intelligas, quod imaginem quandam objecti sistit; certum videtur, dari posse sensationes ab ideis disjunctas. Odor, sonus, frigus, calor &c. quorum sensationes in anima excitarentur, remotis objectis, a quibus proficiscuntur, nullam imaginem talis sensationis in anima depingerent. Entium pariter abstractorum ideæ, rerum moralium &c. sine corporea ulla sensione actu existente ab anima effici videntur. Ceterum sensationes plerumque ideis conjunctas esse, quotidiana experientia comprobamus.

433 Certum omninò videtur, animam objecta externa videre in imaginibus, sive ideis quæ interius ab extrinsecis pulsionibus formantur. Quomodo autem hujusmodi ideæ in anima conformantur, quæ vim representativam habeant, veluti pictura, rerum, cujus sunt imagines? Sint necne hujusmodi imagines ab ipsa animi perceptione distinctæ? En argumentum, quod omnium philosophorum ingenia torsit; ac in posterum etiam vexabit, si ea velint perscrutari, quæ obscuritate sunt involuta natura. En opinionem brevem expositionem. „ Utinam tam facilè vera invenire possem, quam falsa convincere „.

434 Democritus, & qui ab eo suam philosophiam mutuavit Epicurus, simulacra quadam subtilissima, ac oculorum aciem effugientia a rebus omnibus continenter jaculari, & quaquaversum emitti existimarunt; a quibus in interiorum animi sedem admissis, ac animi substantiæ veluti insculptis, visionem, perceptionem &c. criti existimarunt. Hanc etiam sententiam peripatetici *specierum impressarum, ac expressarum* nomine donatam, in scenam protulerunt. Species impressa per ipsos est imago illa, quæ per sensus transmeans, ad animam tandem appellit, ac intimè unitur; velut quum area lamina imagine insculpta chartæ applicatur. Ex hac intima unitione hujus icunculæ cum anima species expressa excalpitur, quam substan-

Tom. II.

5

tia

tia mentis, cui unitur, ex hoc typo impresso velut expressam representat. Consulem Lucretium lib. 4. de Rerum natura, ubi venuste hanc sui Epicuri, poetæ quidem dignam, philosophum parum decentem sententiam exponit, versu 726.

*Nunc age quæ moveant animum res, accipe; & unde,
Quæ veniunt, veniant in mentem, percipe paucis.
Principio hoc dico rerum simulacra vagari
Multa modis multis in cunctas undique partes.
Tenuia, quæ faciliè inter se junguntur in auris,
Obvia quum veniunt, ut aranea, bracteaque auri;
Quippe & enim multò magis hæc sunt tenuia textu,
Quam quæ percipiunt oculos, visumque lacessunt;
Corporis hæc quoniam penetrant per rara, ciantque
Tenuem animi naturam intus, sensumque lacessunt.
Centaurus itaque, & Scyllarum membra videmus,
Cerberæque canum facies, simulacraque eorum,
Quorum morte obita tellus amplectitur ossa:
Omne genus quoniam passim simulacra feruntur;
Partim sponte sua quæ fiunt aere in ipso;
Partim qua variis ab rebus cumque recedunt;
Et qua consistunt ex horum facta figuris;
Nam certè ex vivo centauri non fit imago:
Nulla fuit quoniam talis natura animalis.
Verum ubi equi atque hominis casti convenit imago,
Hærescit faciliè exemplo, quod diximus ante,
Propter subtilem naturam, & tenuia texta.
Cetera de genere hoc eodem ratione creantur.
Quæ quum mobiliter summa levitate feruntur,
Ut prius ostendi; faciliè unum commovet ictu
Qualibet una animum nobis subtilis imago:
Tenuis enim mens est, & mirè mobilis ipsa &c.*

435 Sententiam hanc luculenter confutat Corta in 1. de Natura Deor. cap. 26. „ Quæ autem, ait, istæ imagines vestræ, aut unde? A Democrito omninò hæc licentia. Sed & ille reprehensus a multis est, nec vos exitum reperitis, totaque res vacillat, & claudicat. Nam quid est, quod minus probari possit, quam omnium in me incidere imagines Homerî, Archilochi, Romuli, Numæ, Pythagoræ, Platonis, nec ea forma, qua illi fuerunt? Quomodo ergo illi? Et quorum imagines? Orpheum poetam docet Aristoteles numquam fuisse, & hoc Orphicum carmen Pythagorei ferunt cujusdam fuisse Cercopis. At Orpheus, id est imago ejus, ut vos vultis, in animum meum sæpe incurrit. Quid quod ejusdem hominis in meum aliæ, aliæ in tuum? quid quod earum rerum, quæ numquam omni-

minò fuerunt, neque esse potuerunt, ut Scyllæ, & Chimeræ? Quid quod hominum, locorum, urbium, quas numquam vidimus? quid, quod simul ac mihi collibitum est, præsto est imago? Quid quod etiam ad dormientem veniunt invocata? Tota res, Vellei nugatoria est: vos autem non modo oculis imagines, sed etiam animis inculcatis. Tanta est impunitas garrandi. At quam licenter? Fluentium frequenter transitio fit visionum, ut e multis una videatur. Puderet me dicere non intelligere, si vos ipse intelligeretis, qui ista defenditis „

436 Quidam cartesiani ut nodum solverent, ideas omnes, quas humana mens tempore acquirit, ab initio ejusdem creationis a Deo inditas esse, ipsique innatas contendunt; quarum excitatio ab objectis in sensus incurrentibus omninò dependeat, sitque veluti evolutio quædam notionis in mente existentis. Europæ idea jam indita etiam tum erat menti meæ, quum Guanaxuati anno 1748 conceptus, ac editus fui: dormiebat tamen, ac sicut ignis particulæ in silice convolvuntur, quin erumpant, nisi ad percussionem chalybis, sic idea illa Europæ, ac omnium rerum hæctenus in ea visarum, tantum excussa fuit anno 1768, quum primum ad oram Lusitanæ casu appulsus, in conspectum venit Europa. Sunt aliqui ex hujus sectæ doctrina, qui putent, quasdam tantum ideas innatas esse, puta Dei, axiomatum, honestatis, substantiæ, veritatis, quippe nulla imagine corporea menti sistantur: ceteras verò ope sensuum ab objectorum impressionibus acquiri.

437 Socratica mihi hæc videtur sententia, pace detorta; qua ille philosophus, animos nostros ante conjugationem cum corpore præextitisse affirmabat; ac omni idearum genere instructos in hunc mundum venire, in quo scilicet ejusmodi reconditæ notiones paulatim evolvuntur. Pluribus in hanc sententiam insurgunt ejus adversarii. Ajunt enim 1. Si ideæ innatæ sunt, cur non omnes eodem modo res omnes percipiunt? cur idemet intellectus pro diversitate distantiarum, ætatum, situs, valetudinis, circumstantiarum, idem objectum diverso modo percipit? quare idem objectum diversimodè a quolibet sensu percipitur? Cæcus sanè colores tactu cognoscit, ac discernit: diversa tamen notio ipsi respondet, ab ea, quam habiturus esset postea, visu recuperato. 2. Parum solliciti debent esse harum notionum innatarum cartesiani, qui putant, res externas sensus afficientes esse causas occasionales idearum, a Deo in anima productarum. Quare enim hanc productionem Deus anticipet, qui tandem, occasione posita, illam producere, aut evolvere debet? nonne hoc esset longiore via iter conficere, quum brevissima

suppetat, creandi data occasione? Sanè qui causas verè efficere contendunt, hoc recursu ad ideas innatas pontem sibi extruerent, ut saltum illum perfidicilem a corpore ad animam quodammodo faciliorem redderent? Cartesianos verò, qui a Deo omnia immediatè produci asseverant, ad ideas innatas confugere incongruum videtur.

433 Schol. Non rarò usurpare solemus loquendi modum a cartesiano non absimilem, ideam Dei, justitiæ, veritatis, beatitudinis amorem inditum nobis esse affirmantes. Hoc tamen aliud nihil intendimus, nisi ita natura comparatos nos esse, ut statim, propositis ideis harum rerum, quasi spontè in illas feramur; quin notiones hujuscemodi innatas, & convolutas in anima nostra existimemus. Hoc sensu ideas innatas dari, omnis qui *materialista* non sit, facillè admittet. Conditio enim hæc est humani generis a supremo Auctore sic comparati, ut ideas sui, ordinis, virtutis &c. quasi primo intuitu percipiat, sequatur, amet. Hoc argumentum præclare versat Tullius in lib. 1. de legibus: hoc sensu Monteiurus ideas has innatas propugnat, nec nos admittere gravabimur.

434 Nicolaus Malebranchius aliam viam arripuit, qua ad solutionem obscurissimi hujus problematis deveniret. In Deo rerum omnium ideas existere ac representari, res est ferè omnium philosophorum, ac theologorum suffragio comprobata. Animam nostram ab essentia divina undique diffusa intimè penetrari, atque, ut ita dicam, absorberi, ab immensitatis divinæ notione habemus. En igitur quomodo per Malebranchium rerum omnium, quas percipit, imagines animus intuetur: in divina nimirum essentia, ubi hæc ideas omnes representantur velut in speculo, has ideas speculatur animus, Deo mentem irradiante, ac per intimam communicationem ostendente archetypas illas imagines, quæ in mente divina existunt.

440 Vix in lucem ediderat Malebranchius hujusmodi opinamentum, quum plures in ipsum insurrexerunt philosophi, Arnaldus, Locke, Poiretus; quos deindè sequuti sunt, qui recentius scripserunt. Probare sanè ipsum oportebat validis argumentis tam inauditum systema; quibus tamen prorsus destituitur, nec aliam ferè pro se rationem adducit, nisi in hoc opinandi modo difficultates, in quas alii impegerunt, emolliri. In alias verò majores incurrere, contendunt ejus impugnatores. 1. Explicari nimirum in hoc systemate agrè posse, quare non omnia in Deo videamus: cur ætate, studio, labore notiones intellectus perficiantur, aucescant, dilucidentur: cur provecioribus annis infirmentur, minuantur, obliorentur: cur denique tot vitia, falsitates, errores &c. in ipsas

ipsas irrepant? 2. Id Malebranchius supponit, quod a nullo unquam philosophorum comprobabitur, qui pantheista non sit; animam nimirum Deo esse unitam, propter illam intimam præsentiam, qua in ipso *vivimus, movemur, & sumus*. Si hoc verum esset, innumera sequerentur absurda, quæ nec ipse Malebranchius admittet. Deum scilicet esse animam mundi; nos omnes composita quædam esse divina, ob unionem intimam cum Deo; in hac vita beatifica illa visione frui, qua non jam per *speculum in enigmate, sed facie ad faciem* res in Deo contemplamur &c. 3. Loquendi modos tum Scripturæ, tum PP. præsertim Augustini, quos conglobatim adducit, metaphorica sunt loquutiones, quæ rem metaphysicam non efficiunt.

441 At, inquit illustris hic philophus, intestina anima cum corpore conjugatio, intimam illam, quam habet cum Deo, non exæquat. Nam a corpore se jungi potest, a Deo illam complectente non potest. Anima igitur intimè Deo copulatur; ita ut in ipsa ejus essentia intueri omnia possit. Nulla, inquam, hæc ratio est ad probandam priorem deductionem. Nec enim quæcumque conjunctio intima, copulationem illam inducit, quam *unionem* vocant philosophi. In loco esse, ac eidem esse unitum, duæ res sunt toto cælo distantes: prima est pura assistentia, sive *compræsentia* duorum entium; altera compositionem, qua duo in unum *suppositum* coalescunt (34), necessariò inducit. Dicesne, Deum nobiscum unam personam efficere? Non puto. Hæc igitur intima præsentia, nullam *unionem* Dei cum anima inducit.

442 Cartesius, & causarum occasionalium defensores originem idearum a Deo immediate ideas in anima producente repetunt, occasione data pulsationum ab objectis, in organa agentibus, impressarum. Et quidem hæc opinatio legitimum corollarium est systematis causarum occasionalium, commercium animæ cum corpore per assistentiam Dei explicantis. Verum hæc sententia eisdem subjacet difficultatibus, quibus altera, cujus est corollarium (426), quin opus sit eandem crambem recoquere, eas iterum in medium producendo.

443 Demum Joannes Lockus, & cum eo plures alii influxus physici assertores mediam quandam viam inter peripateticos, ac innatarum idearum, aut a Deo impressarum assertores tenere videtur. Censet enim, ideas omnes a mente ipsa confici, sensuum adminiculo, meditatione, & conjectura; quin opus illi sit ab objectis externis simulacra illa, ac species impressas recipere, quarum expressio sit ipsa mentis perceptio typum impressum expromptis (434). Quo clarius, ajunt, ac vividius res sen-

sibus percipimus, eo clariores in anima respondent ideæ, ac distinctæ magis: contra verò a rebus absentibus, aut leviter sensus commoventibus, tenues, obscuras, confusas perceptiones excitari comperimus. Deindè idearum nostrarum supellecilem frequenti sensuum applicatione augeri videmus: quod si sensu aliquo destituamur, aut munere suo ritè non fungatur sensus, notiones ipsi respondentes nullæ, aut imperfectæ existunt. Nam, ut commune fert adagium, *cæcus non judicat de coloribus*. Tertio perceptionum divitias augemus industria, sensus videlicet ad majorem vim provehentes ope instrumentorum, quibus ab objecta nihil, aut parum sensus afficientia, propius accedimus; ut sunt telescopia, microscopia, conspicilla &c. Demum aliquas ideas, quæ extra provinciam sensuum existunt, reflexione, attentione, comparatione, abstractione ab ideis jam obtentis formari, facilè quisque sibi persuadebit, si ad notiones, quæ magis a sensibus remotæ videntur, animum advertat, ac earumdem analysim instituat. Vide dicta art. 407.

444 Gravibus etiam hanc sententiam urgeri difficultatibus, quidquid pro illis emolliendis laboraverint ejus propugnatores, ex dictis art. 427, & 428 manifestum est. Si enim physicum influxum eo sensu accipiunt, ut e fibrillis commotis in animum motio quædam redundet, quæ ideam efficienter producat; id demum *incorporalitatem* animæ mihi, nisi plumbeus sim, convellere, luculenter videtur. *Actionem enim, & reactionem* inter duo entia, nisi ejusdem naturæ sint, agrè, qui metaphysicus sit, concipere valeat. Sanè id mihi accidere confiteri non erubescio: perspicacioribus ingeniis fortassis id non continget: nimirum illi, qui sit

gallinæ filius alba:
Nos viles pulli, nati infelicibus ovibus.

445 Hinc jam ad alteram quæstionem ventum est, utrum ideæ sint a perceptionibus distinctæ: videlicet, num imagines illæ, quæ menti sistuntur, distinctæ sint ab ea animæ modificatione, seu statu, quo e non percipiente ad rem cognoscendam transivit. Arnaldus, & Malebranchius singulari certamine in arenam descendunt, ut hanc litem dirimerent; altero distinctionem asserentè, altero res tantum modo nostro concipiendi diversas, revera distinctas esse negante. Suppetias Malebranchio iovit Genuensis, Arnaldo plures alii. En quo nituntur fundamento, qui ideas a perceptionibus distinguunt. Anima ideas simplices creare sibi non potest: posset enim tuac, quas vellet, rerum ideas habere: enimverò si ideas creare non valet,

aut

aut subjectum idearum passivum erit, aut ideæ distinctæ sunt a perceptionibus. Nam aut ideas excipit; aut non. Si primum, quum illæ, ex hypothesi, sint una, eademque res cum perceptionibus, adeoque cogitationibus omnibus; omnes quoque cogitationes excipiet; quod est passivum subjectum esse: quod si non recipiat, aut sibi creat, aut cogitatio quid distinctum est ab ideis. Habes Genuensis argumentum, ut ideas a perceptionibus distinctas esse conficiat.

446 Ni fallor, omnis hæc controversia in id demum recidit; utrum organi motiones sint, aut imprimant in fibrillis imagines illas, quas anima, dum cogitat, videre sibi videtur; an verò mens a fibrillis excitata, quocumque id modo fiat, percipiendo res in organo agentes, hanc imaginem sibi effingat, quæ sit ipsamet mentis modificatio, ac, ut ita dicam, ipsemet tactus animæ interior? Quodcumque tetigeris, ulcus est. Qui enim concipi potest, fibrillarum motiones hujusmodi imagines esse, quas anima in phantasia depictas intuetur? Motionesne fibrillarum penicillis similes sunt, qui figuram aliquam depingant? Si hæc ita essent, res exilissimæ formæ ac molis apparenter; in cerebro enim eo modo depingerentur, quo planities latissima in angusta tabula pingitur. Deindè impressane remanent? an dum recordamur, iterum refigurantur? Si primum, in id incidis, quod art. 362 explosum a Tullio est: quæ enim tanta capacitas cerebri, ut in illo tot miryades miryadum hujusmodi imaguncularum conserventur? Jam si secundum asserueris, a quo demum artifice hæc simulacra iterum pinguntur? aut quomodo organum motionem illam renovat, a qua pictura instauratur?

447 Quod si perceptiones mentis nihil aliud esse affirmes, quam modificationes animæ objecta representantis, conceptu difficillimum videtur, quomodo hæc representatio in anima fiat. Est ne aliquid ab animæ substantia distinctum? En incidis in Malebranchii sententiam, ideam a perceptione distinguentem; certè perceptionem ab animæ substantia realiter distinctam esse, ex hac opinione deducitur. Equidem si perceptio est representatio objecti, quum hæc adventitia sit, adesse, ac abesse possit, animæ substantia nihil mutata, ab ea realiter distinguatur, oportet (36). Sanè nulla alia ratio modificationes substantiæ materialis ab ipsa distinguendi apparet, nisi hæc separatio, sive *separabilitas* modorum a substantia, cujus sunt modi (73). Muta nomina; distinctionem modalem voca (ibid.): *numerica* etiam dicitur inter duo individua ejusdem speciei (Log. 19), quæ realiter distincta esse, nemo inficiatur.

448 Doctus quidam auctor, Part. 2. Met. Lect. 3. Prob. 17. hæc habet: „ Si inter mentem, ejusque actus nulla esset distinctio, omnes actus animæ pura essent animæ natura, & essentia; & quod inde consequens est, ubicumque esset anima, vel in materno utero, in cunis, in somno essemus, omnes illic essent, perinde ac in vigilia, nostræ ideæ, & ceteri omnes mentis actus: quidquid enim anima est, quin ab illa distinguatur, ab illa nunquam separatur. Nulla præterea esset novarum idearum comparatio: nullius rei ideam novam tempore, studio, mentis aut sensuum usu anima nostra acquireret. Quid enim? Se ipsam ne anima acquirit &c. „ Deinde ad explicandam idearum a mente distinctionem, sic insistit. „ Ex una parte hujusmodi actus aliquam ab anima distinctionem habent, non sunt pura animæ substantia: aut igitur sunt res ab anima distinctæ, aut ipsius modificationes: nihil est medium: si ergo actus illos res aliquas absolutas non esse probavero, propositionem evincam. Ita verò res est. . . Argumenti summa est; mens nostra suos actus proculdubio producit: quum igitur quæcumque res physica e nihilo extracta, non nisi per creationem efficiatur, creandi verò virtutem, neque anima, neque creatura alia, sed unus habeat Deus; aut nihil agit anima, aut ipsius actus res novæ non sunt: agit verò proculdubio anima: illius proinde actus ab animæ substantia non quidem re, sed modo tantum distinguuntur. „ Quænam autem hæc modalis sit distinctio, quæ effectus omnes distinctionis realis habet, realis tamen non est, satis videre non possum.

449 Corol. Ex dictis manifestè consequitur, commercium animæ cum corpore, originem, ac naturam perceptionum, sive idearum, arcanum esse menti humanæ, dum in hac vita mortali degit, prorsus inaccessum. Effectus quidem hujus commercii adeò manifesti sunt, ut æquè difficile sit homini persuadere, se non existere, quam intimum inter suum corpus, & animum commercium non intercedere. Hoc enim ab ipsa intima conscientia edoctus, tanta perspicuitate cognoscit, ac se cogitare, & sentire. Hic nimirum, ut sæpè aliàs, duo extrema opposita nullo ferè intervallo conjunguntur; summa videlicet perspicuitas, cum obscuritate summa. Me cogitare, sentire, velle, evidentia maxima cerno; quomodo cogitem, sentiam, velim, tam mihi obscurum est, quam quod maximè. I nunc, & rationem tantum ducem, contempta revelatione, in religionis negotio consecrare.

CAPUT OCTAVUM.

De humana voluntate, ejusque proprietatibus.

Hactenus, quæ ad humanam intelligendi facultatem spectant, tradidimus, ea brevitate, quæ ad instituti nostri rationem maximè conducere videbatur. Jam ad alteram animi nostri facultatem gradum facimus pari brevitate, quæ graviora sunt, hujus tractationis capita exposituri. Nec est quod in humanæ voluntatis existentia demonstranda immoremur. Ab intima conscientia id nobis adeò persuasum est, quemadmodum nos cogitare, & sentire, ac in mundo degere. Quis enim unquam animum ab aliquibus objectis se avertentem, alia verò prosequentem non sensit? atqui hæc genuina voluntatis notio est, quæ facultatem hanc animi nostri indicamus, objecta amore, aut aversione respicientis. Pluribus sanè id nominibus indicare consuevimus, prout exercitium voluntatis nostræ objecta diversimodè respicit, de quibus singillatim jam nunc acturi sumus.

§. I.

De objecto voluntatis humanae.

450 Quemadmodum intellectus noster suo peculiari modo objecta respicit, ita tamen, ut verum sit id, quod præcipuè in suis cognitionibus requirat; sic voluntas suo modo tendendi in objectum bonum est, quod maximè intendit. Bonum autem, vel absolutum est, vel relativum. Primo modo consideratum est omne id, quod aliqua perfectione donatum est: altero, prout ad nos refertur, finibusque nostris aliquo modo conducit. Quod quidem est præcipuum voluntatis objectum; siquidem est id, quod directè eam respicit, illamque quodammodò perficit. De bono igitur relativo ea, quæ dicturi sumus, præcipuè intelligenda veniunt.

451 Malum absolutum nullum existere, planum est ex dictis art. 57, quoniam ens nullum transcendentali bonitate destituitur. Malum relativum illud dicimus, quod finibus nostris opponitur, nosque imperfectiores reddit. Hoc autem duplici modo evenire solet: aut enim revera id contingit, tumque verum malum dicitur: aut apparent tantum est, quia scilicet tale illud existimamus, toto cælo; ut fit, a vero aberrantes, quod reapse malum non existit. Hoc pariter in bono etiam relativo contingere, experientia quotidiana monemur.